

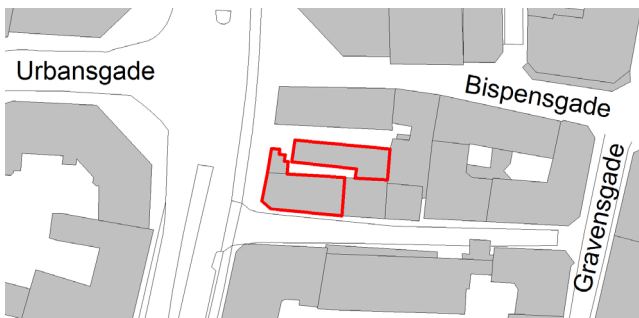
Af

CHRISTIAN

VRÆNGMOSE JENSEN

Et 'sandt fund' fra middelalderen

I det forgangne år har Aalborg Historiske Museum udført arkæologiske forundersøgelser på de sammenhængende grunde Vesterbro 68 og Bispensgade 31 i Aalborg. Forundersøgelserne blev foretaget efter nedrivning af to af grundenes gamle huse.

Aalborg-udsnit.

De arkæologiske undersøgelser er foretaget i forbindelse med nedrivning af de markerede bygninger.

Under de nedrevne huse blev der blandt andet fundet velbevarede rester af mindst to huse fra renæssancen (1536-1660). I denne sammenhæng skal det dog ikke handle om de arkæologiske levn som sådan, men kun om et lille og særpræget fund fra de ældre aflejringer under de nævnte husrester. Aflejringer som foreløbigt kan dateres til 1400-1500-tallet.

Det drejer sig om en lille cirkulær medaljon med øsken til ophængning. Diameteren er 25 mm, mens tykkelsen kun er omkring 1 mm. Den har motiver i relief på begge sider og er støbt af et gråt metal, der sandsynligvis er en legering af bly og tin. Begge sider har et centralt billedfelt, der indrammes af en cirkel og en omløbende indskrift langs randen. Indskrifterne starter midt over billedfeltet ved en korsfigur, mens mindre korsfigurer ad-

skiller de enkelte ord. Den anvendte bogstavstype er de såkaldte minuskler, der i danske indskrifter hører hjemme i perioden ca. 1350-1550 og da særligt i 1400-tallet. I dette tilfælde er de noget enkle og stiliserede, hvilket gør det vanskeligt at skelne mellem eksempelvis n og u. Indskriftens markante S'er mangler desuden det kantede minuskelpræg og synes snarere at tilhøre de latinske majuskler, der dominerer tiden både før og efter minusklerne.

Medaljon fundet 2012 i Vesterbro 68. Den ene side med Kristus som 'Vera Icon'. Medaljonens anden side med Guds lam, 'Agnus Dei'.

Den ene sides billedfelt forestiller Kristus' ansigt foran en korsglorie. Felterne mellem gloriens korsarme er krydsskraveret. Indskriften kan tydes som: + *angenus* + *d(m?)* + *tollis* + *pec*. Der er således tale om et forvansket uddrag af bønnen: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis...* (Guds Lam, du som borttager verdens synder, forbarm dig over os...), der synges i den katolske messe før nadveren. Det noget særprægede ansigt med markerede øjenhuler og kindben samt desuden det todelte

Munkene ved klostret i Mariager havde Veronika med svededugen i deres segl. Midten af 1400-tallet. Henry Petersen: Danske Gejstlige Sigiller fra Middelalderen.

Veronika med svededugen.

Maleri af den tysknederlandske maler Hans Memling, ca. 1430-1494. commons.wikimedia.org

skæg og lange hår viser, at der er tale om et såkaldt 'Vera Icon'. Det er en gengivelse af Veronikas svededug, der i middelalderen var et af Roms vigtigste relikvier i Peterskirken. Også andre kirker i Italien og Spanien gjorde dog krav på at eje svededugen. Legenden om Veronika fortæller, at hun tørrede Kristus' ansigt for sved og blod, da han bar korset til Golgatha. På den anvendte linnedug blev der herved dannet et aftryk af Kristi ansigt – et autentisk og sandt billede (= Vera Icon). Navnet Veronika er et anagram af Vera Icon.

Billedfeltet på medaljonens anden side forestiller et Guds lam (Agnus Dei) med korsfane. Den omløbende indskrift er: + *an-genus + dei + qui + tollis*, og den er således en mere præcis gengivelse af den ovennævnte bøn. Guds-lammet var i kirkekunsten et almindeligt symbol på den sejrende og lidende Kristus. Det stammer fra Johannes-evangeliet (1:29) og blev i Rom allerede i 600-700-tallet benyttet på pilgrimsmærker i forbindelse med påsken. På hjemlig grund optræder Guds-lammet også i den tidlige kristendom og ses allerede på Knud den Stores (1018-1035) og Hardeknuds (1035-1042) mønter. Som smykke var motivet også populært herhjemme allerede i 1000 og 1100-tallet, hvilket ses ved talrige detektorfund af såkaldte Guds Lam-spænder. Et særligt smukt og velbevaret eksemplar af disse blev fundet i det sydøstlige Himmerland i 2012.

Guds Lam spænde af sølv fra ca. 1050-1150. Fundet i det sydøstlige Himmerland i 2012 af privat detektorbruger.

Århusbispen Johannes' segl med Guds Lam. Omkring 1300. Desuden brugt i 1400-tallet af samme stift. Henry Petersen: Danske Gejstlige Sigiller fra Middelalderen.

Med en datering, der må ligge i perioden ca. 1400-1525, hører den nyfundne medaljon hjemme i den sene middelalder, hvor der fandtes en sand vrimmel af forskellige små, støbte

metalmærker med både religiøse og ikke religiøse motiver. De blev især båret fastsyet på tøjet og havde således oftest kun en enkelt billedside. Mærkerne kendes i tusindvis fra hele Europa, men er især fundet i stort tal i nederlandske byer. Enkelte af disse kan således alene vise over 1000 fund, mens en by som London har flere end 800. Med det aktuelle fund er Aalborgs samlede fundmængde 13, hvilket for danske byer faktisk er ganske pænt. Størsteparten af metalmærkerne var pilgrismærker, der kunne erhverves ved de mange valfartssteder i både ind- og udland. Valfartsmålene var kirker og klostre med særligt hellige relikvier, kilder eller lignende. Pilgrimsmærkernes motivvalg og/eller indskrift afslørede typisk hvilket valfartsmål, mærket var erhvervet ved. Især i middelalderens senere århundreder i 1300-1400-tallet blev pilgrimsfærd og salg af pilgrismærker omfattende med betydelige indtægter til følge for de besøgte mål.

Et pilgrismærke?

Spørgsmålet er nu, om den aktuelle medaljon er et pilgrismærke med forbindelse til et specifikt valfartsmål? Svaret må være et usikkert nej. Endnu synes der ikke at være fundet identiske mærker noget andet sted. Dukker sådanne op i betydelig afstand fra Aalborg vil det være mere oplagt, at tale om et pilgrismærke fra et bestemt valfartsmål. Blandt de udenlandske mærker findes der adskillige, der enten har et Guds lam eller et Vera Icon, mens kun få har den samme to-sidede kombination. Enkelte af disse, især blandt de sidstnævnte, opfattes gerne som pilgrismærker fra Rom, og en sådan mulighed er der altså også i vores tilfælde. Dog synes vores fund snarere at tilhøre en gruppe medaljoner, der netop er karakteriseret ved at være tosidede og båret som et smykkevedhæng. De var ikke påsyet tøjet, hvilket var det almindelige for pilgrismærkerne. Vedhængene er desuden karakteriseret ved at have ret almene kristne symboler, der ikke tydeligt peger på et bestemt ophavssted. Det gælder således både Veraikonet og Guds-lammet, der var så udbredte symboler i senmiddelalderen, at der sagtens kan forestilles et andet produktionssted end Rom. Der kan således være tale om en mere generel amuletfunktion uden en direkte forbindelse med pilgrimsfærden til Rom. Hvor medaljonen i stedet er lavet er vanskeligt at sige. Ses der på indskriftens lidt upræcise ordlyd og bogstavformer, er der ikke noget, der taler imod en hjemlig fremstilling. Blandt Agnus Dei-indskrifterne på de udenlandske medaljoner findes den aktuelle stavemåde ikke.

En overkalket Kristus som 'Vera Icon' i Mariager kloster. Per Sloth Carlsen: Mariager Kloster.

Kristus som 'Vera Icon' i Sankt Katrine kloster i Ribe. Danmarks Kirker, XIX.

I senmiddelalderen var troen præget af en stadig mere inderlig fordybelse og personlig medleven i det kristne univers. Der var særlig fokus på Kristi lidelseshistorie og på de pinsler, mennesker måtte udsættes for i Skærsilden. Forbundet med dette var naturligt en fokus på muligheden for at få aflad ved diverse bønner, bodshandlinger, donationer eller direkte køb. Legenden om Veronika og svededugen vandt stor udbredelse og popularitet i kirkekunsten på denne tid, og den er på hjemlig grund blandt andet brugt i kalkmalerier i flere kirker. Et eksempel kan ses i den store, tidligere klosterkirke i Vestervig. Et enkelt blik på 'det sande billede af Kristus' skulle således kunne spare én for års pinsler i Skærsilden. Tidens måske mest succesrige klosterorden, den hellige Birgittas Birgittinerorden, har formentlig haft en stor betydning for denne udvikling i fromhedslivet. Den Hellige Birgitta opholdt sig en stor del af livet i Rom og lod sig ofte afbilde med pilgrimsstav og med Vera Iconet fastsyet på pilgrimshatten. Hovedklosteret i Vadstena i Sverige blev desuden Nordens nok vigtigste valfartsmål med et stort salg af pilgrimsmærker. Fra birgittinerklosteret i Mariager kendes Veronica med svededugen fra munkenes officielle seglstamp fra midten af 1400-tallet. Mariager klosterkirke har desuden været udsmykket med 'Vera Iconer' i form af indmurede relieffer af tegl. Teglhovederne er ganske sjældne i 1400-tallets kirker og tilsvarende ses herhjemme kun i Skt. Katrine klosteret i Ribe og i den nærtliggende Roager kirke.

Selvom medaljonen måske skal opfattes som en amulet og ikke som et decideret pilgrimsmærke, er det sandsynligt, at den ligesom disse blev erhvervet ved en af tidens kirker eller klostre. Da vi som nævnt ikke kender dette sted, kan der kun afsluttes med et gæt. Det nævnte Mariager Kloster kan således være en kandidat. Det store kloster har formentlig ikke haft et kendt

relikvie eller andet særligt helligt, der har medført den store valfart og salg af identificerende pilgrimsmærker. Et sådant sted kan de mere anonyme og almene amuletter måske særligt tænkes at høre hjemme. Men hvorfor overhovedet kigge så langt for at finde et oprindelsessted? Medaljonen er fundet stort set lige uden for døren til Aalborgs Helligåndskloster, der endda med en vis sandsynlighed har ejet det pågældende areal. Helligåndsklosteret havde særlige, pavelige rettigheder til at give aflad, og medaljens symbolik passer fint i en sådan situation. Så mon ikke vores medaljon er fremstillet ved Aalborg Helligåndskloster? Det kunne yderligere forklare den gode bevaringsgrad.